

ชื่อหัวข้อบทความวิจัย การดำเนินนโยบายการเปิดประเทศญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ.1854-1920

ชื่อ-นามสกุลนักศึกษา นางสาววัชรารัตน์ จีรานุกุศล รหัสประจำตัว 05520716

ชื่อ-นามสกุลอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสกุล

สาขาวิชาเอก เอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2555

คำสำคัญ นโยบาย การเปิดประเทศ ญี่ปุ่น

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายให้เห็นถึงการดำเนินนโยบายการเปิดประเทศญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ. 1854-1920 เน้นศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเปิดประเทศในปลายสมัยโทกูงวะ ศึกษาการดำเนินนโยบายเปิดประเทศญี่ปุ่นตลอดจนศึกษาถึงผลของการดำเนินนโยบายเปิดประเทศที่สามารถแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสารชั้นรองที่เป็นหนังสือและบทความ ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเปิดประเทศในสมัยโทกูงวะ มาจากความเสื่อมของรัฐบาลโทกูงวะ และอิทธิพลของชนชาติตะวันตก ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องทำสนธิสัญญาคานากะวะกับสหรัฐอเมริกา และนำไปสู่การดำเนินนโยบายเปิดประเทศที่มีผลต่อการปฏิรูปประเทศญี่ปุ่นในหลายด้าน ได้แก่ ด้านการปกครอง เศรษฐกิจและสังคม เพื่อพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมกับชนชาติตะวันตก และใช้เป็นข้ออ้างในการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้สำเร็จ

บทนำ

เมื่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่นเริ่มตกต่ำทำให้ประชาชนเริ่มเสื่อมศรัทธาในตัวโชกุน จึงเกิดการผลักดันให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศประกอบกับแรงผลักดันจากภายนอกประเทศ เมื่อนายพลเรือจัตวาแมทธิวซี.เพอร์รี่ได้เข้านำเรือรบเครื่องจักรไอน้ำมาจอดค้นใน ค.ศ.1853 ทำให้ประเทศญี่ปุ่นจำเป็นต้องเปิดประเทศและยอมทำตามสนธิสัญญา กับสหรัฐอเมริกาในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1854 ภายหลังจากที่ญี่ปุ่นเปิดประเทศในช่วงปลายสมัย โทกุงะวะ ได้กลายเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศไปสู่ยุคใหม่ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย เพราะต้องการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม ที่ทำให้ญี่ปุ่นตกอยู่ในสภาพกึ่งเมืองขึ้น อีกทั้งยังถูกขูดรีดภาษีทั้งขาเข้าและขาออกจากการทำสนธิสัญญา รวมทั้งเสียสิทธิภาพนอกอาณาเขตให้กับตะวันตกที่เข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นอีกด้วย ดังนั้นในช่วงปลายสมัยโทกุงะวะจึงดำเนินนโยบายเปิดประเทศใน ค.ศ.1854 ต่อมาในสมัยเมจิได้มีนโยบายในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและทัดเทียมกับชนชาติตะวันตกได้อย่างรวดเร็ว ทั้งนี้ประเทศญี่ปุ่นได้มีการพัฒนาในหลายๆด้าน เช่น การยกเลิกกฎหมายที่ล้าสมัย และการยกเลิกชนชั้นในสังคมญี่ปุ่นอีกด้วย จากความสำคัญของการดำเนินนโยบายเปิดประเทศของญี่ปุ่นดังกล่าวทำให้ผู้ศึกษาสนใจที่จะศึกษาสาเหตุที่ผลักดันให้ประเทศญี่ปุ่นเปิดประเทศ การดำเนินการนโยบายการเปิดประเทศ และการดำเนินนโยบายเปิดประเทศญี่ปุ่นที่มีต่อเศรษฐกิจ การปกครอง และสังคมของญี่ปุ่น อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่ยุคใหม่

ผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเปิดประเทศในปลายสมัยโทกูงวะ

ผลจากปิดประเทศในสมัยโทกูงวะส่งผลให้ ญี่ปุ่นซึ่งเดิมอยู่ในฐานะที่ตัดเหี้ยมกับตะวันตกก่อนการเปิดประเทศนั้น กลับต้องหล้าหลังไปเป็นร้อยๆปี เพราะขณะที่ยุโรปเริ่มมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงศตวรรษที่ 18-19 นั้น ญี่ปุ่นยังคงเป็นสังคมเกษตรกรรมอยู่ แต่การปิดประเทศก็มีผลดีต่อญี่ปุ่น เพราะ ทำให้มีการส่งเสริมการค้าขายภายใน และส่งเสริมการศึกษาและวัฒนธรรม ในช่วงปลายสมัยโทกูงวะญี่ปุ่นได้เผชิญหน้ากับความกดดันทั้งจากภายในและภายนอก คือรัฐบาลโทกูงวะเริ่มประสบปัญหาในหลายๆด้าน ทำให้เกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศ เกิดความอ่อนแอของรัฐบาล โชกุน และประชาชนก็ไม่มีศรัทธาในตัวโชกุนอีกต่อไป รวมถึงการเข้ามาของสหรัฐอเมริกา นำโดยนายพลเรือจัตวา แมทธิว ซี เปรอร์รี่ ได้นำเรือรบ 4 ลำเข้ามาแสดงให้เห็นว่า สหรัฐอเมริกาต้องการดำเนินนโยบายให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศอย่างจริงจัง ภายหลังจากที่นายพลเรือจัตวาเปรอร์รี่ได้เดินทางเข้ามา ได้มีการเซ็นสนธิสัญญาคานากาวะ เมื่อวันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1854 ณ เมืองคานากาวะ นับเป็นจุดเริ่มต้น ของการเปิดประเทศญี่ปุ่นสู่โลกภายนอก (สุรางค์ศรี ต้นเสียงสม 2536: 31-33) โดยในที่นี้จะวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายเปิดประเทศดังนี้

1.1 ความเสื่อมของรัฐบาลโทกูงวะ

ในปลายสมัยโทกูงวะด้านสังคมได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระบบชนชั้นขึ้น เช่น ชนชั้นซามูไรไม่ได้ทำหน้าที่ของตนเองคือ การออกรบและการทำสงคราม ใดเมียวไม่มีรายได้จากการแบ่งทรัพย์สินในการสงคราม ทำให้ใดเมียวและซามูไรต้องขูดรีดกับชาวนา ซึ่งเป็นชนชั้นล่างและมีการเรียกเก็บภาษีสูงชัน นอกจากนี้ชนชั้นพ่อค้าก็มีการเปลี่ยนแปลง คือ พ่อค้าสามารถเข้าไปเป็นตัวแทนในการกำหนดราคาและตั้งราคาสินค้า เพื่อสร้างกำไรให้แก่ตนเอง ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้น ชาวนายากจนลงเรื่อยๆเพราะถูกขูดรีดจากใดเมียวและพ่อค้า ทำให้ชาวนายารวมตัวกันก่อจลาจลหลายครั้ง ส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้ประชาชนเริ่มเสื่อมศรัทธาในตัวโชกุน ประชาชนจึงรวมตัวต่อต้านรัฐบาลโชกุน โดยเฉพาะในการบริหารนโยบายการปกครองและการเปิดประเทศ ตั้งแต่ ค.ศ.1790 เป็นต้นมา นอกจากนั้น ในวันที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ. 1853 สหรัฐอเมริกาได้นำเรือรบที่ใช้พลังงานเครื่องจักรไอน้ำเดินทางมาสู่ประเทศญี่ปุ่น โดย นายพลเรือจัตวาแมทธิว ซี เปรอร์รี่ (Commodore Matthew Calbraith Perry) และคณะทูตของสหรัฐอเมริกา พร้อมกับเรือรบที่ทันสมัยอีก 3 ลำ หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่าขบวน

เรือดำ Kurobune หรือ Black ship โดยมีวัตถุประสงค์ให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศและทำการค้าขายกับชาติตะวันตก เป็นการแสดงความยิ่งใหญ่ของชนชาติตะวันตกเพื่อกดดันให้ญี่ปุ่นยอมเปิดประเทศ ส่งผลให้ญี่ปุ่นต้องยอมลงนามในสนธิสัญญาคานะกะวะ ถือเป็น การเปิดประเทศอีกครั้งของญี่ปุ่น

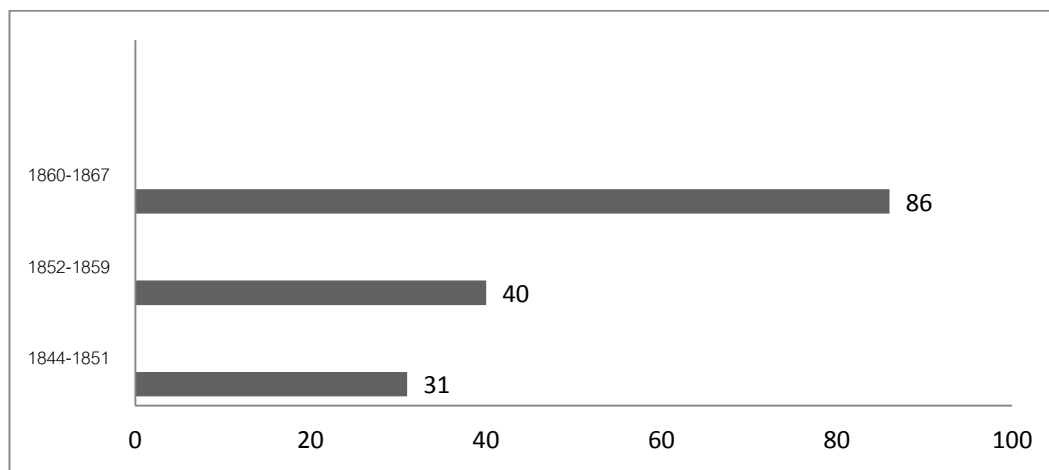
1) การบีบบังคับเอาผลผลิตจากชาวนา

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ไคเมียวและซามูไรใช้เงินฟุ่มเฟือยมากขึ้น ทำให้รายรับไม่พอกับรายจ่าย เพราะพวกไคเมียวต้องเสียค่าใช้จ่ายจำนวนมากเป็นเงินจำนวนมาก เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปกลับเมืองหลวง ค่าใช้จ่ายในการดำเนินชีวิต จึงเป็นสาเหตุให้พวกพ่อค้ากลายเป็นที่พึ่งของพวกไคเมียว เพราะ ไคเมียวคู่นี้ยืมเงินจากพวกพ่อค้า ทำให้พ่อค้ามีความมั่งคั่งมากขึ้นเนื่องจากได้รับดอกเบี้ยตอบแทนเป็นเงินจำนวนมาก ในขณะที่ชนชั้นพ่อค้าเจริญขึ้น ชนชั้นชาวนากลับต้องพบกับความยากลำบาก และโดนเอาเปรียบจากรัฐบาล จากบันทึกของ มัตสึเกอิระ ซะกะ โนะบุ (1758-1829) ที่ปรึกษาของรัฐบาลโทกุงะวะ ได้กล่าวว่า “มีการบีบบังคับเอาผลผลิตจากชาวนาร้อยละ 50-70 ซึ่งเป็นอัตราที่สูงมาก และยังเก็บภาษีอื่นๆอีก เช่น ภาษีที่นา ภาษีประตู่ ภาษีเด็กผู้หญิงคิดตามวัย หรือถ้าชาวนาต่อเติมห้องก็จะต้องเสียภาษีเพิ่มขึ้นด้วย นอกจากนั้นภาษีได้เพิ่มขึ้นมาเป็นสามเท่า จากสินบนและการทุจริตในฤดูเก็บเกี่ยว นอกจากนั้นชาวนายังถูกกดขี่จากเจ้าหน้าที่หากเจ้าหน้าที่จะทำการสำรวจจะต้องได้รับการต้อนรับจากชาวนาบ้านนั้นๆอย่างดี หากไม่ได้รับการต้อนรับที่ดีเจ้าหน้าที่เหล่านั้นจะเพิ่มการขู่ขู่หรือบังคับใช้แรงงานกับครอบครัวนั้นๆ มีการเก็บภาษีล่วงหน้าเป็นเวลาหลายปี รวมทั้งมีการทารุณกรรมมากมาย” (อี เอช นอร์มัน 2526 : 34)

สาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดกบฏชาวนา คือภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ทำให้เกิดภาวะขาดแคลนอาหารและอดตายจำนวนมาก สภาพที่ดินและไรร่นา เสียหายมากมาจากการแปรปรวนของสภาพอากาศ เช่น อากาศหนาวจัด แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือแมลงกัดกินพืชผลจนเสียหาย เช่น ค.ศ. 1732 แมลงทำลายพืชผลฝั่งตะวันตกของญี่ปุ่น ทำให้คนอดอาหารตาย 12,000 คน หรือ ค.ศ. 1782-1787 อากาศหนาวเย็นผิดปกติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้คนอดอาหารตาย 130,000 คน จากเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ชาวนาจำนวนมากต้องฆ่าเด็กทารกที่เกิดใหม่ ในสมัยนั้นเรียกว่า “ประเพณีมะบิกิ” (Mabiki) หมายความว่าทำให้น้อยลง แต่ในสมัยโทกุงะวะหมายถึงการทำลายเด็กทารกเพื่อทำให้เกิดการบริโภคที่น้อยลง และถ้าหากปล่อยให้เด็กเกิดมาก็อาจจะอดตายภายหลังได้ นอกจากนั้นก็เป็นการประท้วงการทุจริตอย่างหนักของชนชั้นปกครอง (ริชาร์ด สตอร์รี่ 2520 : 70)

ผลสะท้อนถึงความทุกข์ยากของชาวนา ได้ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนที่สุดคือ การก่อกบฏของชาวนา เพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายที่คุกคามชีวิตของพวกเขา พบว่ามีการก่อกบฏของชาวนาที่มีเพิ่มมากขึ้นหลัง ค.ศ.1860 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางแสดงการก่อกบฏของชาวนา ค.ศ.1844-1860

ที่มา: อี เอช นอร์มัน, ญีปุ่นการก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่, 67.

การจลาจลเหล่านี้เกิดจากความทุกข์ยากทางเศรษฐกิจในท้องถิ่นแต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมและการปกครองที่มีอยู่เลยจากการปกครองของโทกูงวะ การจลาจลกลายเป็นเรื่องรุนแรงและยืดเยื้อ ทำให้การปกครองแบบศักดินาที่เข้มแข็งอ่อนแอลง จนสามารถทำให้ขบวนการทางการเมืองที่ต่อต้านบะกุฟุได้รับชัยชนะ

2) การสนับสนุนการศึกษาของซามูไร

ในช่วงปลายสมัยโทกูงวะที่มีการส่งเสริมลัทธิซิงจื้อแนวใหม่ ซามูไรบางส่วนจึงมีการพัฒนาความคิดตนเองโดยการศึกษาหาความรู้จนเป็นนักวิชาการ ปัญญาชน สนใจความรู้ที่ได้มาจากขบวนการคัทซ์ ตั้งแต่ ค.ศ. 1720 และยังหันมาสนใจเรื่องราวความเป็นมาของประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยโบราณ ทำให้เกิดการศึกษาศาสตริกญี่ปุ่น หรือค่านาน โบราณของญี่ปุ่น เช่น โคจิกิ นิฮอนโชกิ มานิโอะชู นับเป็นการสร้างความรู้สึกราชาชาตินิยม จากความรู้ที่มีมากขึ้นทำให้ซามูไรส่วนหนึ่งเกิดความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมให้ดีขึ้น มีความทันสมัยมากขึ้นและต้องการติดต่อกับชาติตะวันตก เพื่อนำเอาวิทยาการใหม่ๆเข้ามาพัฒนาประเทศ ทำให้พวกซามูไรและโรนินเป็นกำลังสำคัญในการต่อต้านรัฐบาลโชกุนให้สละตำแหน่งและเรียกอำนาจคืนมาสู่จักรพรรดิ (เพ็ญศรี กาญจโนมัย 2527 : 89)

3) การสนับสนุนให้พ่อค้ามีความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจ

ในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ระบบชั้นกินโคไต หรือระบบตัวประกันที่กำหนดให้ไคเมียวเดินทางเข้าเมือง เอโดะที่เป็นประจำทุกปีเว้นปี ส่งผลให้เส้นทางที่เป็นทางผ่านของไคเมียวรวมทั้งเมืองเอโดะ เกิดเป็นแหล่งชุมชนขึ้นทำให้ชาวเมืองนิยมมาตั้งร้านค้าในบริเวณเดียวกัน เพื่อความสะดวกสบายแก่ไคเมียวและซามูไร มีการสร้างที่พักอาศัยชั่วคราวระหว่างทางหรือโรงแรม อีกทั้งยังเกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างเขตแดนต่างๆ จนพัฒนามาเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจของอันนั้นๆ ชนชั้นพ่อค้าจึงมีความสำคัญมากขึ้น เพราะไคเมียวและซามูไรต้องพึ่งพาพ่อค้าในการดำเนินการทางเศรษฐกิจ เช่น การแลกเปลี่ยนผลผลิตทางการเกษตรมาเป็นเงินตรา การซื้อขายแลกเปลี่ยนเครื่องอุปโภคบริโภค ทำให้ชาวเมืองหันมาประกอบอาชีพพ่อค้ามากขึ้น จนชนชั้นพ่อค้าได้กลายเป็นชนชั้นที่มีอิทธิพลในเวลาต่อมา ถือว่าเป็นการทำลายความมั่นคงของระบบศักดินาลง เพราะวัฒนธรรมชาวเมืองต้องการสังคมใหม่และต่อต้านวัฒนธรรมเก่า (เพ็ญศรี กาญจนมัย 2527 : 89) นอกจากนั้นเหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ชนชั้นพ่อค้าไม่อาจแสวงหาอำนาจได้มากขึ้น เนื่องจากการที่ไม่สามารถค้าขายกับต่างประเทศได้ ตลาดภายในประเทศนั้นคับแคบเกินไปที่จะกระตุ้นให้เกิดการคิดค้นวิทยาการใหม่ๆ และชนชั้นพ่อค้ายังไม่เข้มแข็งพอที่จะท้าทายอำนาจขุนนางเจ้าของที่ดินจึงต้องการทำลายพันธะผูกพันระหว่างชนชั้นให้สลายลง (โนบุตากะ อิเกะ 2532:31)

1.2 การเข้ามาอิทธิพลของชาติตะวันตก

แม้ว่าประเทศญี่ปุ่นจะปิดตัวเองไม่ให้ชาติอื่นเข้ามาในสมัยโทกุงะวะ แต่ญี่ปุ่นก็ยังเปิดเมืองท่าที่นางาซากิเพื่อรับข่าวสารจากโลกภายนอกผ่านทางฮอลันดาที่เป็นชาติเดียวที่สามารถติดต่อกับญี่ปุ่นได้ในยุคนั้น ชาวฮอลันดาจะเดินทางเข้ามาเอโดะทุกปีเพื่อรายงานให้โชกุนได้ทราบถึงสถานการณ์ต่างๆ ภายนอกประเทศ ทำให้เกิดกลุ่มปัญญาชนที่สนใจในวิทยาการของตะวันตกรวมทั้งศึกษาเกี่ยวกับตะวันตก เรียกว่า “กลุ่มดัทช์ศึกษา” หรือ “รันงะกุ” (Rangaku = Dutch leaning) และมีการศึกษาด้านสังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการแพทย์ ทำให้ชาวญี่ปุ่นที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวของตะวันตก เห็นถึงความเจริญของตะวันตกโดยเฉพาะด้านเทคโนโลยี (อิวัจ เบอร์ดัน 2526 : 30)

ชาติตะวันตกต้องการให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศจึงมีการกดดันญี่ปุ่น โดยแสดงศักยภาพของชาติตะวันตกให้ประชาชนชาวญี่ปุ่นได้เห็น ในวันที่ 8 กรกฎาคม ค.ศ. 1853 สหรัฐอเมริกาได้นำเรือรบที่ใช้พลังงานเครื่องจักรไอน้ำเดินทางมาสู่ประเทศญี่ปุ่น โดย นายพลเรือจัตวาแมทธิว ซี เปรอร์รี่ (Commodore

Matthew Calbraith Perry) และคณะทูตของสหรัฐอเมริกา พร้อมกับเรือรบที่ทันสมัยอีก 3 ลำ หรือที่ญี่ปุ่นเรียกว่าขบวนเรือดำ(Kurobune หรือ Black ship) (เพ็ญศรี กาญจนมัย 2527 : 94) โดยมีวัตถุประสงค์ให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศและทำการค้าขายกับชาติตะวันตก และต้องการหาแหล่งวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรม แต่ก่อนหน้านั้นชนชาติตะวันตกหลายชาติที่พยายามเรียกร้องให้ญี่ปุ่นเปิดเมืองท่าเพื่อทำการค้า แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ชาติตะวันตกไม่เห็นด้วยกับนโยบายปิดประเทศของญี่ปุ่น เนื่องจากแรงผลักดันจากลัทธิพาณิชย์นิยม จนมีหนังสือพิมพ์ต่างชาติได้วิจารณ์ไว้ว่า “การประกาศปิดประเทศของญี่ปุ่นนั้น ไม่เพียงแต่เป็นความผิดของญี่ปุ่นเองเท่านั้น ยังเป็นความผิดของโลกอารยะอีกด้วย ญี่ปุ่นมีสิทธิที่จะป้องกันผืนแผ่นดินของตน แต่ก็ต้องไม่ละเมิดสิทธิของชาติอื่นที่ควรมีส่วนร่วมในความมั่งคั่งและคุณธรรมของตน เพราะในเรื่องของการแสวงหาความมั่งคั่งให้แก่ประเทศนั้นทุกชาติควรได้รับผลประโยชน์เท่าเทียมกัน” (เพ็ญศรี กาญจนมัย 2527: 91) ดังนั้นสหรัฐอเมริกาจึงส่งนายพลเพอร์รี่ให้นำสาสน์จากประธานาธิบดีฟิลมอร์ (President Filmore) ที่ต้องการทำสนธิสัญญาการค้ากับญี่ปุ่น ใน ค.ศ. 1854 นายพลเพอร์รี่ได้เดินทางกลับมาประเทศญี่ปุ่นอีกครั้งพร้อมกับจำนวนเรือรบที่มากขึ้นถึง 8 ลำ เรือรบเหล่านั้นได้สร้างความตื่นตระหนกให้แก่ประชาชนคนญี่ปุ่นและรัฐบาลโทกุงะวะอย่างมาก ขบวนเรือดำจึงนับเป็น “อาวุธแห่งอารยธรรม” กองทัพเรือของเพอร์รี่ไม่ได้ยิงปืนแม้แต่นัดเดียว แต่แสนยานุภาพทางการรบที่เรือดำมีอยู่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเจรจาให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศ เพราะเห็นว่าไม่สามารถชนะสงครามได้ ในที่สุดญี่ปุ่นถึงยอมลงนามในสนธิสัญญา “คานากาวะ” วันที่ 31 มีนาคม ค.ศ. 1854 ณ เมืองคานากาวะ โดยเนื้อหาในสนธิสัญญามีสาระสำคัญ คือ

1. ให้เมืองท่าชิโมดะและฮาโกดาเตะ เปิดให้เรืออเมริกันเข้ามาจอดได้ และญี่ปุ่นต้องจัดเชื้อเพลิงเสบียงอาหารให้ตามความจำเป็น
 2. สงเคราะห์ลูกเรืออัปปาง โดยมีต้องเรียกค่าตอบแทนหรือค่าใช้จ่าย
 3. ชาวอเมริกันมีเสรีภาพ และจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน
 4. ชาวอเมริกันที่เมืองท่าทั้งสอง ดังที่กล่าวไว้ในข้อ 1 มีเสรีภาพที่จะอยู่ในเขตอย่างปลอดภัย
 5. ให้ถือว่าอเมริกันเป็นชาติที่พึงได้รับการสงเคราะห์ (most-favored nation)
- (สงวน อึ้งคง 2508: 236)

ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาคานากาเวกับสหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นได้ทำสนธิสัญญาในลักษณะนี้แบบเดียวกันกับชาติตะวันตกอื่นๆ เช่น อังกฤษ รัสเซีย และฮอลันดา ผลจากการทำสนธิสัญญาทำให้การเมืองระส่ำระสายไปทั่วประเทศ ภายในรัฐบาลก็แตกออกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายต่อต้านกับฝ่ายสนับสนุนสนธิสัญญา ที่เห็นได้ชัดคือการปรับปรุงกำลังรบ รัฐบาลโชกุนและอันต่างๆ ได้ทุ่มเทเงินในการซื้ออาวุธยุทโธปกรณ์ และเรือรบทันสมัยจากต่างประเทศเป็นจำนวนมาก นอกจากนั้นยังได้ก่อตั้งโรงงานถลุงเหล็ก โรงงานแสงสรรพาวุธ และอุตสาหกรรมอื่นในเมืองต่างๆ มีการปรับปรุงเสริมสร้างแนวชายฝั่งทะเลให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น (เจียน ชีระวิทย์ 2511: 46)

จากเนื้อหาของสนธิสัญญานี้แสดงให้เห็นว่าสหรัฐอเมริกาไม่ได้เน้นการเปิดประเทศญี่ปุ่นเพื่อการค้าเป็นหลัก แต่เน้นให้ญี่ปุ่นเปิดประเทศอย่างเสรี ดังนั้นจึงทำให้พวกพ่อค้าทั้งในยุโรปและสหรัฐอเมริกาไม่พอใจ เพราะไม่ได้รับสิทธิพิเศษทางการค้า ฉะนั้นสหรัฐอเมริกาจึงส่งนายทาวเซนต์ ฮาร์ริส (Townsend Harris) ผู้ชำนาญทางด้านพาณิชย์ เพื่อเดินทางมาทำสนธิสัญญานี้ใหม่ เรื่องการทำการค้ากับญี่ปุ่น ค.ศ. 1856 คือสนธิสัญญา “ฮาร์ริส” โดยในสนธิสัญญานี้มีเนื้อหา ดังนี้

1. จะมีการแลกเปลี่ยนทูต และกงสุลกัน
 2. ญี่ปุ่นจะเปิดเมืองท่า ฮาโกดาเตะ คานากาเว และนางาซากิให้ค้าขายได้โดยเสรี
 3. ภาษีศุลกากร เก็บได้ 5 เปอร์เซ็นต์
 4. ให้คนสัญชาติอเมริกันมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขตในดินแดนญี่ปุ่น
 5. ให้คนสัญชาติอเมริกันที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่น ในสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนา
- (สงวน อึ้งคง 2508: 241)

จากสาระในสนธิสัญญาฮาร์ริส ทำให้ญี่ปุ่นกลายเป็นประเทศกึ่งเมืองขึ้น ความไม่เป็นธรรมนี้ทำให้ชนชั้นปกครองบางส่วนรวมถึงจักรพรรดิไม่เห็นด้วย ในรัฐบาลโชกุนจึงแบ่งออกเป็นสองฝ่าย แต่อิ นาโอเอสุเกะ ผู้สำเร็จราชการแทนโชกุนและเป็นหัวหน้ารัฐบาล ได้พยายามบริหารสถาบันโชกุนให้มีอำนาจเด็ดขาด จนกว้างกันว่าเขาอยู่ในฐานะเผด็จการ นอกจากนี้เขาได้ใช้อำนาจของโชกุนในการลงนามกับสหรัฐอเมริกา ทำให้เกิดการประท้วงขึ้น มีคำขวัญแสดงการประท้วงนี้ว่า “จักรพรรดิจงเจริญ จงขับไล่พวกป่าเถื่อนออกไป” (ริชาร์ด สตอร์รี่ 2541:98) และยิ่งเกิดวิกฤตการณ์ภายใน คือซามูไร และโรนินจากทิศต่างๆ ได้พากันหลั่งไหลเข้ามายังเอโดะ เพื่อเสนอตัวเป็นกำลังสนับสนุนจักรพรรดิเกิดกระแสชาวจีนเกลียดชังชาวต่างชาติ จึงเกิดขบวนการต่อต้านชาวต่างชาติมีการลอบสังหารชาวต่างชาติ ระหว่าง ค.ศ. 1859-1861 ทำให้รัฐบาลต้องรับมือกับข้อขัดแย้งใช้ค่าเสียหายเป็นจำนวนมาก

(เขียน ชีระวิทย์ 2511:52) รัฐบาลยากจนลงถึงที่สุด อย่างไรก็ตามการทำสนธิสัญญาก็ทำให้มีวิทยาการเทคโนโลยีที่ทันสมัยหลังไหลเข้ามาในประเทศมากมาย รวมถึงแนวคิดแบบตะวันตกที่มีอิทธิพลต่อผู้นำรุ่นใหม่ที่ต้องการปฏิรูปประเทศให้ทันสมัย

2.การดำเนินการเปิดประเทศญี่ปุ่น

แนวคิดและอุดมการณ์ของผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดนโยบายการเปิดประเทศญี่ปุ่นตามที่ได้อธิบายไปในเรื่องการเข้ามาของชาติตะวันตก ทำให้ชาวญี่ปุ่นส่วนหนึ่งได้รับแนวคิดสมัยใหม่และมีความเชื่อว่าประเทศญี่ปุ่นจะเจริญก้าวหน้าได้นั้น ต้องพัฒนาตามแบบชาติตะวันตก แต่เป็นลักษณะการนำวิทยาการสมัยใหม่มาดัดแปลงให้เข้ากับสังคมญี่ปุ่น คือความเป็นนักปฏิบัตินิยมและรู้จักนำสิ่งที่เหมาะสมมาประยุกต์ใช้ กลุ่มผู้นำเป็นกลุ่มคนสมัยใหม่ มีแนวคิดและจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรือง โดยจะดำเนินนโยบายภายใต้หลักการและปณิธานของจักรพรรดิเมจิ ที่เรียกว่า “พระราชปฏิญญาทั้ง 5 ข้อ” Charter Oath อันประกอบด้วย 1.จะมีการตั้งรัฐสภาที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชน 2.ประชาชนทุกชนชั้นจะร่วมมือกันปฏิบัติตามนโยบายของรัฐบาล 3.จะให้สิทธิเสรีภาพแก่ทุกชนชั้น 4.ยกเลิกวัฒนธรรมที่ล้าสมัย และ 5.จะเสาะแสวงหาความรู้จากดินแดนต่างๆทั่วโลก และส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าของประเทศ (เพ็ญศรี กาญจน โนมัย 2527: 115)

จากพระราชบัญญัติข้อที่ 5 ส่งผลให้ประเทศญี่ปุ่นมีการดำเนินการพัฒนาในทุกๆด้าน ทั้งการเมืองการปกครอง การทหาร เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อก้าวเป็นประเทศสมัยใหม่หรือการทำให้เป็นตะวันตก และใช้เป็นข้อต่อรองในสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมในการซื้อแก้ไขสนธิสัญญา ซึ่งจะได้อธิบายถึงการดำเนินการพัฒนาในแต่ละด้านดังนี้

2.1 การปฏิรูปการเมืองและการปกครอง

นับตั้งแต่การเปิดประเทศญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นตระหนักว่าการที่จะรักษาเอกราชและอธิปไตยของประเทศได้นั้น ญี่ปุ่นจำเป็นต้องแสวงหาความรู้ และส่งเสริมความทันสมัยให้ทัดเทียมกับชนชาติตะวันตก จึงเริ่มด้วยการสถาปนารัฐบาลกลางที่ทันสมัยและเข้มแข็ง เพื่อที่จะดำเนินการปกครองประเทศให้เป็นระเบียบ มีเสถียรภาพที่มั่นคง รัฐบาลจึงประกาศใช้รัฐธรรมนูญเซโตโซ ในวันที่ 7 มิถุนายน ค.ศ. 1868 รัฐธรรมนูญเซโตโซนั้นกำหนดให้รัฐบาลมีอำนาจเด็ดขาดเพียงผู้เดียว กำหนดให้อันอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐบาลโดยตรง จึงเป็นการทำลายระบบอันยกเลิกระบบชนชั้น มีการปกครองระบบ

รัฐสภามีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด และมีรัฐบาลที่มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน

1) รัฐธรรมนูญเซาโตโซ

รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญเซาโตโซ เพื่อให้เป็นไปแนว “พระราชปฏิญญาทั้ง 5 ข้อ” Charter Oath ที่ตั้งไว้ ผู้นำญี่ปุ่นได้มีการค้นคว้าเกี่ยวกับระบบการปกครองของประเทศจีน ระบบการปกครองของญี่ปุ่นที่เคยใช้มาในอดีต และระบบการปกครองของชนชาติตะวันตก รวมทั้งรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกา ในวันที่ 7 มิถุนายน ค.ศ.1868 คือการใช้หลักการแบ่งแยกอำนาจชิปไตออกเป็น 3 สาขา คือ อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติและอำนาจตุลาการ (เขียน ชีระวิทย์ 2508:61) ผู้ที่มีอำนาจเหล่านี้คือ รัฐสภาประกอบด้วยสองสภา ที่มีประธานสภาที่ปรึกษาและกระทรวงต่างๆ หลักการนี้ถือว่าเป็น “รัฐธรรมนูญ” ฉบับแรก ใน ค.ศ.1869 องค์จักรพรรดิทรงย้ายเมืองหลวงจากโตเกียวมาเอโดะและเปลี่ยนชื่อเอโดะมาเป็นโตเกียว เพราะเกรงว่าเอโดะจะกลายเป็นของโทกูงวะในอนาคต การยึดครองเอโดะแสดงถึงผลสำเร็จของการฟื้นฟูอำนาจขององค์จักรพรรดิ สามารถทำลายอิทธิพลและอำนาจของสถาบันโชกุนได้โดยสิ้นเชิง (ฮิวจ์ บอร์ดัน 2526:100)

2) ยกเลิกระบบแวนแคว้น

การยกเลิกแวนแคว้นถือเป็นการทำลายวัฒนธรรมการปกครองแบบเก่าที่ล้าสมัย มีอายุยาวนานถึง 260 ปี ใน ค.ศ.1868 รัฐบาลเมจิได้แต่งตั้งข้าราชการส่วนกลางไปประจำทุกๆอัน เพื่อเป็นการประสานงานกันกับรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น และรัฐบาลได้ออกกฏราชการบริหารส่วนท้องถิ่นให้เป็นระบบเดียวกัน ในเดือน มีนาคม ค.ศ. 1869 ไคเมียวแห่งซะทซึมะ โชชู อิเซน และโทสะ พร้อมใจกันถวายอาญาจักรภายใต้การครอบครองของตนพร้อมผู้คนที่หมดสิ้นแก่องค์จักรพรรดิ ในที่สุด ค.ศ.1871 ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ยกเลิกระบบอันทั้งหมด โดยเปลี่ยนเป็นอำเภอ (เขียน ชีระวิทย์ 2508:66) ผลจากการยกเลิกแวนแคว้นสามารถทำให้รัฐบาลกลางจะเก็บภาษีจากจังหวัด หน่วยการเมืองรวมตัวกันเป็นปีกแผ่น จากเดิมมีแวนแคว้น 280 แวนแคว้น ได้ถูกจัดระเบียบใหม่ให้เป็น 72 จังหวัด การเปลี่ยนแปลงระบบศักดินามาเป็นระบบการรวมอำนาจ เป็นการใช้อำนาจของรัฐบาลได้ทั่วประเทศ และป้องกันไม่ให้เกิดการรวมตัวเพื่อท้าทายอำนาจของจักรพรรดิ (จันทรินาย ภัก่อธิคม 2539:158)

3) การยกเลิกระบบให้เงินเบี้ยเลี้ยงแก่ไคเมียวและซามูไร

หลังจากประกาศยกเลิกระบบแคว้นแคว้นมาเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง การเลี้ยงดูไคเมียวและซามูไรที่มีอยู่ราว 4 แสนครัวเรือน เมื่อนับรวมคนทั้งครอบครัวแล้วก็ประมาณ 2 ล้านคนรวมไปถึงปัญหาหนี้สินที่แต่ละชั้นมีอยู่ จึงตกเป็นหน้าที่ของรัฐบาลที่จะต้องใช้งบประมาณแผ่นดินจำนวนมาก หลังจาก ค.ศ.1871 รัฐบาลกลางได้ประกาศยุบแคว้นทั้งหมดและแบ่งการปกครองออกเป็นเขตและจังหวัดแทน ทำให้รัฐบาลต้องรับผิดชอบรายได้ของรัฐบาลท้องถิ่นด้วย (จิตรานุช ตูวิชรานนท์ 2526: 99) จากปัญหานี้รัฐบาลจึงพยายามหาวิธีโดยเริ่มจากการลดค่าเบี้ยเลี้ยงให้แก่ไคเมียวและซามูไร เริ่มดำเนินการใน ค.ศ.1869 รัฐบาลให้พวกไคเมียวสละอำนาจในการปกครองแคว้นและได้รับฐานะใหม่เป็นข้าราชการปกครองแคว้นแทน จะได้รับการแบ่งรายได้จำนวน 1 ใน 10 ของภาษีที่เก็บได้ในแคว้น ส่วนพวกซามูไรรัฐบาลได้ลดเบี้ยเลี้ยงลง 50 เปอร์เซ็นต์ จากมาตรการนี้ทำให้รายจ่ายเบี้ยเลี้ยงของรัฐบาลลดเหลือเพียง 9 ล้านโกกุ เทียบกับ 13 ล้านโกกุในสมัยโทกุงะวะ (คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์ 2528: 89)

นอกจากนี้รัฐบาลยังเร่งแก้ปัญหาอย่างต่อเนื่องใน ค.ศ.1873 ได้เสนอทางเลือกให้แกซามูไรและไคเมียว โดยการประกาศใช้กฤษฎีกาว่าด้วยเรื่องการทำเนียบบำนาญให้กับซามูไรที่สมัครใจสละฐานันดรเพื่อไปประกอบอาชีพการเกษตร การช่างหรือการค้า เงินก้อนนี้เทียบเท่ากับเบี้ยเลี้ยงจำนวน 5 ปี แต่มีซามูไรเพียง 4,500 คนเท่านั้นที่สมัครใจ ระบบนี้จึงล้มเลิกไป (คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์ 2528: 89) ดังนั้นใน ค.ศ.1876 รัฐบาลจึงประกาศยกเลิกการจ่ายเงินเบี้ยเลี้ยง และจ่ายในรูปแบบธนบัตรรัฐบาลแทน มีดอกเบี้ยให้และมีอายุครบกำหนดนาน 20 ปี ประกอบกับผลการยกเลิกความอภิสิทธิ์ของชนชั้น ทำให้ไคเมียวและซามูไรชั้นต่ำจำนวนมากต้องเริ่ม ประกอบอาชีพเหมือนสามัญชนเพื่อความอยู่รอด มีจำนวนหนึ่งที่เข้ารับราชการเป็น ครู อาจารย์ ข้าราชการและตำรวจ แต่ก็มีส่วนกลายเป็นนักธุรกิจที่ประสบความสำเร็จ ส่วนมากลงทุนในกิจการธนาคาร (จิตรานุช ตูวิชรานนท์ 2526: 53)

2.2 การปฏิรูปทางสังคม

ขั้นตอนแรกในการปฏิรูปทางสังคม คือ การยกเลิกชั้นชนของคนในสังคม โดยให้ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันตามกฎหมาย ใน ค.ศ.1872 ระบบชนชั้นได้ถูกยกเลิกไปการทำลายระบบชนชั้นเพื่อให้ทุกคนมีเพียงฐานะเดียว คือเป็นพลเมืองที่จงรักภักดีต่อประเทศชาติเท่านั้นและทำให้รัฐบาลกลางมีอำนาจเด็ดขาด จึงไม่มีชนชั้น ซามูไร ชาวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้าอีกต่อไป ทุกคนมีสิทธิเลือกประกอบอาชีพ

ตามที่ตนต้องการ สามารถเลือกที่พักอาศัย ตั้งนามสกุลของตนเอง และสมรสกันตามความสมัครใจ นอกจากนี้ยังแก้ไขความไม่เป็นธรรมในสังคม ยกฐานะสตรี ยอมรับพวกเอตา (Eta) และพวกฮินิน (Hinin) ซึ่งถือกันว่าเป็นพวกคนจัณฑาลของญี่ปุ่นเข้ามาในสังคม โดยถือว่าเป็นมนุษย์และพลเมืองญี่ปุ่น เช่นเดียวกัน (เพ็ญศรี กาญจโนมัย 2527:131) นอกจากนี้ยังมีการยกระดับของคนในสังคมโดยการให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ และออกกฎหมายสำหรับการศึกษาภาคบังคับ ค.ศ.1872 ทำให้เกิดโรงเรียนใหม่ๆขึ้นหลายแห่งในประเทศญี่ปุ่น และทำให้คนญี่ปุ่นเป็นชนชาติที่มีประชากรอ่านออกเขียนได้มากที่สุดใเอเชียมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ ญี่ปุ่นได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่า ต้องทำประเทศให้ทัดเทียมกับอารยประเทศ โดยมีนโยบายการสร้างประเทศให้เข้มแข็ง เพื่อพัฒนาประเทศให้ทันสมัยและมีกองทัพเพื่อรักษาประเทศจากชนชาติตะวันตก ซึ่งจะอธิบายในหัวข้อดังต่อไปนี้

1) การยกเลิกระบบชนชั้น

ในค.ศ.1869 จักรพรรดิเมจิต้องการให้ประเทศญี่ปุ่นทัดเทียมกับชาติตะวันตก จึงได้มีการยกเลิกการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็น นักรบ ชวนา ช่างฝีมือ และพ่อค้าซึ่งเคยถูกคูดูกในสมัยโทกูงะวะ ก็ได้รับการต้อนรับกลับเข้ามาในสังคม แต่รัฐบาลก็ได้แต่สร้างฐานะของบุคคลใหม่ขึ้นมา 3 ประเภท คือ คะโซคุ (ชนชั้นสูง ไคเมียว และข้าราชการสำนัก) ชิโซคุ (พวกชามูไร) และเฮนิน (สามัญ) อย่างไรก็ตามการแบ่งชนชั้นเหล่านี้เป็นเพียงในนามและให้สิทธิพิเศษแก่คนบางกลุ่ม แต่ต่อมาใน ค.ศ.1871 ได้มีการจัดระเบียบการปกครองส่วนภูมิภาคขึ้นใหม่ ได้ยกเลิกระบบเจ้าเมืองและไคเมียวทำให้ชามูไรซึ่งเป็นกำลังทหารแต่เดิม มีหน้าที่รบเพียงอย่างเดียว เพราะได้รับเบียดหัวจากไคเมียวจึงเกิดเป็นปัญหาขึ้น ในระยะแรกรัฐบาลเห็นว่ารัฐบาลยังไม่มีอำนาจพอที่จะลิดรอนสิทธิจากชามูไรได้ทันที เพราะเห็นว่าหากทำเช่นนี้จะทำให้เกิดกบฏและปราบได้ยาก จึงเข้าไปปรับภาระจ่ายเบียดหัวให้แทน แต่ลดลงเหลือครึ่งเดียว ส่วนสิทธิพิเศษต่างๆยังคงอยู่ เช่น ให้สะพายดาบคู่หนึ่ง และถือว่าเป็นชนชั้นสูง หลังจากการเดินทางไปต่างประเทศของคณะทูตเมจิตอนต้นทำให้เห็นถึงความเข้มแข็งทางทหารและความทันสมัยของสหรัฐอเมริกาและยุโรป ใน ค.ศ.1870-1871 จึงยกเลิกทหารดาบชามูไร และหันมาฝึกทหารจากทุกชนชั้นในสังคม (วิระชัย โขคมุกดา 2554:233)โดยฝึกให้รู้จักใช้อาวุธที่ทันสมัยและเข้าใจคุณธรรมของระบบทหารแบบตะวันตก ในเดือนธันวาคม ค.ศ.1872 กำหนดให้ชายฉกรรจ์ที่มีอายุ 20 ปี เข้าเป็นทหารประจำการ 3 ปี โดยเกณฑ์ทหารจากชายฉกรรจ์ชนชั้นชาวไร่ชาวนา ตลอดจนคนในเมืองที่ไม่ใช่ชามูไรมาเป็นทหาร ซึ่งหมายความว่า ชนชั้นชามูไรไม่ได้มีสิทธิที่จะเป็นนักรบแต่พวกเขาอีกต่อไปและยังก่อตั้งสถาบันทหารแบบโรงเรียนนายทหารแซงแซร์ (St.Cyr) ที่ขึ้นชื่อของยุโรป การเกณฑ์ทหารนับก็

เป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมของชาวนาและนับว่าเป็นการยกเลิกระบบชาหมู่ไร เพราะรัฐบาลได้อ้างว่า “ทุกคนมีความเท่าเทียมกันในจักรวรรดิ และต้องเข้ารับใช้ประเทศชาติโดยทั่วหน้ากัน” (เพ็ญศรี กาญจนมัย 2527:135) ในค.ศ.1876 จึงได้เลิกจ่ายเบี้ยหวัด และประกาศยกเลิกสิทธิของชาหมู่ไรที่จะพกพาอาวุธหรือสะพายดาบคู่ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการสิ้นสุดสภาวะของการเป็นชนชั้นที่มีสิทธิอำนาจพิเศษ ชาหมู่ไรถูกลดชั้นลงมาเป็นประชาชนธรรมดา และจะต้องประกอบอาชีพอย่างสามัญชน (วิระชัย โชมมุกดา 2554:233)

2) การปฏิรูปการศึกษา

กลุ่มคนชาธิปไตยเห็นว่าการศึกษเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเปลี่ยนแปลงญี่ปุ่นให้ทันสมัย จึงได้ออกพระราชบัญญัติประถมศึกษา ค.ศ.1872 ได้วางขอบเขตการศึกษาตั้งแต่เบื้องต้น เบื้องกลาง เบื้องสูง เพราะ “การเรียนเป็นกุญแจที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในชีวิต” ชาวชนญี่ปุ่นทุกคนจึงต้องรู้หนังสือในภาคบังคับอย่างน้อย 4 ปี หลักสูตรประกอบด้วย ประวัติศาสตร์โลก ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาต่างประเทศทำให้มีโรงเรียนเกิดขึ้นเกือบ 54,000 แห่ง (ริชาร์ด สตอร์รี่ 2520:105) สำหรับการศึกษาในเมืองกลางก็จะมีโรงเรียนเทคนิคและวิชาชีพชั้นสูง ในเมืองสูงก็ได้สถาปนามหาวิทยาลัยโตเกียว (Tokyo Imperial University) มีการส่งนักศึกษาไปยังประเทศตะวันตก เพื่อศึกษาวิทยาการที่ก้าวหน้า รวมทั้งจ้างครูและผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศเพื่อให้เข้ามาสอนในญี่ปุ่น รัฐบาลได้ตั้งหน่วยงานแปลหนังสือจากภาษาเดิมเป็นภาษาญี่ปุ่น เพื่อให้คนญี่ปุ่นมีโอกาสติดตามความเคลื่อนไหวในด้านวิทยาการต่างๆ และเน้นการศึกษาในระบบโรงเรียนที่ให้ความสำคัญกับการศึกษาภาษาตะวันตก วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีตะวันตก ทั้งนี้เป้าหมายของการศึกษาเพื่อสร้างบุคลิกภาพ พัฒนาจิตใจ และเพิ่มพูนสติปัญญาเพื่อสร้างอารยธรรมให้แก่ประเทศ และเพื่อให้สามารถเจรจากับตะวันตกในฐานะที่เป็นประเทศที่เท่าเทียมกัน (เพ็ญศรี กาญจนมัย 2527:138)

2.3 การปฏิรูปเศรษฐกิจ

การดำเนินการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มผู้นำนั้น ประกอบไปด้วย การดำเนินนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจจากสมัยโทกุงะวะ การดำเนินนโยบายพัฒนาด้านการเงิน และการดำเนินพัฒนาด้านอุตสาหกรรม การพัฒนาเศรษฐกิจให้ดีขึ้นได้นั้นรัฐบาลจำเป็นต้องมีรายได้เพื่อใช้พัฒนาในส่วนต่างๆ แต่รัฐบาลเมจิกลับอยู่ในสภาวะขาดแคลนรายได้ ในขณะที่รายจ่ายได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากรัฐบาลต้องแบกรับภาระหนี้สินรัฐบาลโชกุน ประกอบกับการพัฒนา

ประเทศให้ทันสมัยจำเป็นต้องอาศัยเงินเป็นปัจจัยหลัก เช่น การสร้างโรงเรียน การส่งนักศึกษาไปศึกษาที่ต่างประเทศ นอกจากนี้รายได้หลักของรัฐบาลยังมาจากภาคเกษตรกรรม โดยเฉพาะภาษีที่ดินและระบบการเก็บภาษียังล่าช้าและไม่เป็นธรรม ดังนั้นรัฐบาลจึงต้องระดมเงินเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่ตกค้างมาจากในสมัยโทกูระวะ ได้แก่ การปรับปรุงภาษีที่ดิน การปรับปรุงระบบเงินตรา และการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ ได้อธิบายในแต่ละหัวข้อดังนี้

1) การปรับปรุงระบบภาษีที่ดิน

ในช่วงแรกมีปัญหาการขาดแคลนรายได้จึงมีการปรับปรุงภาษีที่ดินนับเป็นนับเป็นมาตรการที่สำคัญ เพราะเกษตรกรรมเป็นแหล่งที่มาหลักของรายได้ เพื่อให้การพัฒนาในส่วนอื่นๆก้าวหน้า รัฐบาลจะต้องมีรายได้หลักที่เพียงพอ ดังนั้นจึงมีการปรับปรุงวิธีกำหนดภาษีให้ทันสมัย (ประเสริฐจิตติวัฒนพงศ์ 2528: 125) และเพื่อแก้ไขปัญหาค่าที่ไม่เป็นธรรม และเพื่อเป็นการสร้างรากฐานทางการเงินของรัฐบาล การปฏิรูปภาษีที่ดินจึงเริ่มขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1873 กฎหมายการปฏิรูปที่ดินมีใจความสำคัญดังนี้

1. มีการยกเลิกระบบการถือครองที่ดินแบบศักดินาลง พวกขุนนางจะต้องมอบที่ดินของเขาให้แก่รัฐบาล โดยได้รับเงินชดเชยจากรัฐบาลในช่วงปี 1869-1871
2. ที่ดินที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นของเอกชนนั้น ได้มีการเวนคืนเข้าเป็นที่ดินของรัฐและสำนักพระราชวัง
3. อัตราภาษีจะเรียกเก็บเป็นเงินสดในอัตรา 2.5 % ของมูลค่าที่ดินที่ทางการประเมินมูลค่าเอาไว้
4. ผู้จ่ายภาษีภายใต้ภาษีที่ดินในอดีต บุคคลที่รับผิดชอบในการจ่ายภาษีได้แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่นตามประเพณี หลักการโดยทั่วไปคือผู้เพาะปลูกต้องเป็นผู้จ่ายภาษี แต่จากการปฏิรูปนี้ผู้เสียภาษีคือเจ้าของที่ดิน ซึ่งสิทธิการเป็นเจ้าของที่ดินถูกยืนยันโดยการออกโฉนดที่ดินให้ (บัญญัติ สุรการวิทย์ 2526: 99-100)

นอกจากนี้รัฐบาลเมจิยังยอมรับสิทธิในการครอบครองที่ดินของประชาชนด้วย ผู้ที่มีสิทธิในการครอบครองที่ดินคือผู้ที่ทำงานบนที่ดินของตนเองและต้องใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์ ไม่ปล่อยทิ้งว่างไว้ ดังนั้นรัฐบาลจึงเก็บภาษีที่ดินได้อย่างเต็มที่ รัฐบาลจึงมีรายได้แผ่นดินในจำนวนที่แน่นอนขึ้น (จันทร์ฉาย ภัคอุทิศ 2539:133)

2) การปรับปรุงระบบเงินตรา

ระบบการเงินในสมัยโทกุงะวะนับได้ว่าเป็นอุปสรรคที่สำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เนื่องจากระบบโทกุงะวะไม่มีการควบคุมระบบเงินตรา ทำให้ระบบเงินไม่เป็นระเบียบ เพราะแต่ละชั้นพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เอง และใช้เหรียญต่างชนิดกัน เช่น เงินตราที่ใช้เหรียญทอง เหรียญเงิน และเหรียญทองแดงของบะคุฟุแล้ว ยังมีเงินเม็ทซึกันที่เข้ามาจากการค้ากับต่างประเทศ และยังมีพันธบัตรของแคว้นต่างๆอีกกว่า 1,600 ชนิด (คงศักดิ์ สันติพิชญวงศ์ 2528: 97) ขณะเดียวกันพวกพ่อค้าก็พิมพ์ธนบัตรของตนออกมาใช้ ดังนั้น ค.ศ.1869 รัฐบาลเมจิได้ตั้งโรงกษาปณ์ขึ้นที่โอซาก้า เพื่อผลิตเหรียญเงินชนิดเดียวกันออกใช้ (เพ็ญศรี กาญจนอมัย 2538: 133) หน้าที่ของรัฐบาลเมจิ คือ การทำให้ระบบเงินตราเป็นแบบเดียวกันทั่วประเทศ ใน ค.ศ.1871 ได้ออกมาตรการดำเนินการในเรื่องระบบเงินตรา คือ 1.การยอมรับเอามาตรฐานทองคำมาใช้ 2.รัฐบาลกลางได้รับอำนาจในการผูกขาดการออกเงินตรา 3.มาตรฐานเงินตราถูกแทนที่โดยระบบทศนิยม และ 4.เงินเยน (Yen) ถูกใช้เป็นหน่วยเงินตราพื้นฐานแทนที่หน่วยเงินตราดั้งเดิมที่เป็นเงิน ryo, bu และ shu เงินตราแบบใหม่ถูกใช้ตลอดทั่วทั้งประเทศใน ค.ศ.1871 (จิตรานุช คูวิชรานนท์ 2526:55) สำหรับธนบัตรใน ค.ศ.1872 รัฐบาลเมจิได้พิมพ์ธนบัตรรัฐบาลพร้อมกับค่อยๆลดธนบัตรเดิมที่ยังคงใช้กันอยู่ใน ค.ศ.1879 ธนบัตรของแคว้นแคว้นต่างๆก็ถูกเวนคืนจนหมดสิ้น (เพ็ญศรี กาญจนอมัย 2538: 133)

3) การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจ

การดำเนินนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจให้ทันสมัย รัฐบาลจึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้พ่อค้านักธุรกิจและผู้ประกอบการเอกชน ที่ในขณะนั้นเริ่มการก่อตั้งอุตสาหกรรมใหม่ แต่เนื่องจากพ่อค้าหรือนักธุรกิจยังขาดประสบการณ์และเงินทุนในการดำเนินการ รัฐบาลจึงต้องเป็นผู้บุกเบิกในการก่อตั้งรัฐวิสาหกิจ โดยมีปัจจัยต่างๆดังนี้ มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรม เช่น โรงถลุงเหล็กที่นางาซากิ โรงงานต่อเรือที่โยโกฮาม่า เป็นต้น และเพื่อที่จะลดการเสียเปรียบดุลการค้ารัฐบาลจึงต้องลดเงินตราต่างประเทศด้วยการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเพื่อผลิตสินค้าทุนและบริโภคขึ้นเอง และมีการจัดตั้งอุตสาหกรรมปั่นด้าย โดยเฉพาะด้ายไหมที่เป็นสินค้าส่งออกสำคัญของญี่ปุ่น (พรชัย คุณศรีรักษ์สกุล 2523: 10)

ด้วยปัจจัยที่กล่าวมาทำให้รัฐบาลต้องเป็นผู้ดำเนินการในการจัดตั้งรัฐวิสาหกิจเพื่อให้เอกชนดูเป็นตัวอย่าง อุตสาหกรรมที่อยู่ในรูปรัฐวิสาหกิจนี้ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนากองทัพเพื่อช่วยลดการเสียดุลการค้า รวมถึงการส่งออกเพื่อหารายได้เงินตรา

ต่างประเทศ เช่น อุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทหาร ด้านคมนาคม เพื่อการเสริมสร้างความพร้อมเพரியและความแข็งแกร่งทางการทหารให้กับประเทศ รัฐบาลจึงเร่งพัฒนาเป็นอันดับแรก มีการจัดตั้งโรงงานผลิตเครื่องจักรและอาวุธยุทโธปกรณ์ หรือ โรงงานต่อเรือ เป็นต้น(คงศักดิ์ สันติพิฤกษ์วงศ์ 2528: 106)

ทางด้านอุตสาหกรรมเบาอย่างอุตสาหกรรมผลิตไหมและฝ้าย เป็นสิ่งที่รัฐบาลเมจิให้ความสำคัญเช่นเดียวกัน เพราะเป็นอุตสาหกรรมที่มีมานาน โดยเฉพาะในสมัยโทกุงะวะได้มีการผลิตไหมดิบเป็นจำนวนมากเพื่อทดแทนการนำเข้าในช่วงปิดประเทศ และเป็นวัตถุดิบที่หาได้ในญี่ปุ่น จึงง่ายต่อการพัฒนา แต่ยังขาดเครื่องมือที่เหมาะสม เช่น เครื่องจักรกรอไหมแบบญี่ปุ่นที่ใช้กำลังคนหรือกำลังน้ำ ไม่สามารถผลิตไหมที่มีคุณภาพมาตรฐานตามที่ต่างประเทศต้องการได้ ดังนั้นใน ค.ศ.1870 รัฐบาลได้จัดตั้งโรงงานกรอไหมที่ทันสมัยขึ้น 3 แห่ง คือ Tomioka Silk Reeling Factory, Kankoryo Silk Reeling Factory และ Shimmachi Scrap- Silk Reeling Factory ทั้งสามโรงงานได้ใช้เครื่องจักรที่ทันสมัยของต่างประเทศในการผลิต มีการพัฒนาโรงงานผลิตผ้าขนสัตว์ และสิ่งทออื่นๆขึ้น ในตอนต้นของสมัยเมจิยังต้องอาศัยการนำเข้าผ้าจากต่างประเทศ ต่อมาใน ค.ศ.1877 รัฐบาลได้จัดตั้งโรงงานทอผ้าขนสัตว์สมัยใหม่ขึ้นคือ Seiji Woolen Mill เพื่อผลิตเครื่องแบบของกองทัพ และข้าราชการ รวมทั้งสนองความต้องการของประชาชนที่นิยมการแต่งกายแบบตะวันตกมากขึ้น (จิตรานุช ตูวิชรานนท์ 2526: 67)

บทสรุป

ญี่ปุ่นในสมัยปลายโทกุงะวะได้ถูกต่างชาติเข้ามาบีบบังคับให้ทำการเปิดประเทศโดยมีการให้ทำสนธิสัญญาด้านการค้าขาย ทำให้ญี่ปุ่นจำต้องตกอยู่ในสภาพกึ่งเมืองขึ้น เพราะจากเนื้อความในสนธิสัญญาทำให้เกิดการเสียดเปรียบเป็นอย่างมาก คณะรัฐบาลในสมัยเมจิจึงต้องแก้ปัญหาด้วยการเจรจากับชาติตะวันตกอย่างเร่งด่วน โดยการเจรจาเพื่อแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมได้เริ่มขึ้นใน ค.ศ.1871 โดยรัฐบาลได้ส่งคณะทูตนาโดย อิวากูระ โตะโมะมิ ออกเดินทางไปยังสหรัฐอเมริกาและยุโรป โดยมีวัตถุประสงค์หลักสองประการคือ เพื่อยกเลิกหรือปรับปรุงระบบของสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งทำให้ชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นอยู่ใต้อำนาจกงสุลประจำประเทศที่นำเข้ามาในประเทศญี่ปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่สนธิสัญญากำหนดให้เรียกเก็บได้ร้อยละ 5 แต่ความพยายามก็ล้มเหลว เพราะถูกปฏิเสธการแก้ไขสนธิสัญญาจากชาติตะวันตก ทั้งในสหรัฐอเมริกา อังกฤษ และเยอรมัน ดังนั้นรัฐบาลเมจิจึงเกิดนโยบายการพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ เพื่อให้ชาติตะวันตกยอมรับแก้ไขสนธิสัญญา รัฐบาลเมจิ

ดำเนินการพัฒนาประเทศในหลายๆด้านให้เจริญรุ่งเรืองและพยายามดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคเป็นเวลานาน ในที่สุดสหรัฐอเมริกาก็เป็นประเทศแรกที่ยอมให้ญี่ปุ่นเป็นอิสระในการกำหนดและเก็บอัตราภาษีศุลกากร และในค.ศ.1886 ได้มีข้อตกลงร่วมกันระหว่างอังกฤษ-เยอรมันที่สนับสนุนให้มีการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพียงบางส่วน คือต้องเปิดให้ชาวต่างชาติเดินทางได้โดยไม่จำกัดในประเทศ ภาษีสินค้าขาเข้าจะเพิ่มขึ้นได้ในบางกรณี โดยเพิ่มมาสุดเพียงร้อยละ 25 แต่อัตราภาษีขาออกยังคงอยู่ในอัตราเดิมเพียงร้อยละ 5 แต่อังกฤษก็ยังคงยืนยันกรานว่าสิทธิสภาพนอกอาณาเขตจะยังคงมีอยู่ต่อไป เช่น ศาลกงสุลจะคงมีอยู่ในเมืองใหญ่ๆ และสุดท้ายพิพากษาชาติและอัยการจะได้รับการแต่งตั้งร่วมพิจารณาในกรณีที่ทำลายเป็นชาวต่างชาติ แต่เมื่อข้อเสนอนี้แพร่หลายออกไปทำให้เกิดความไม่พอใจและมีการวิพากษ์วิจารณ์อย่างรุนแรง สถานการณ์เหล่านี้ทำให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ อีโนอุเอะ คาโอรุ ต้องลาออกไปในเดือนกันยายน ค.ศ.1887 และโอกูมะรัฐมนตรีคนใหม่จำเป็นต้องดำเนินการเจรจากับอังกฤษอีกครั้งใน ค.ศ.1888 แต่การเจรจาดังนั้นมีเงื่อนไขว่าจะต้องตั้งศาลผสมในกรณีที่มีการอุทธรณ์ จึงเกิดการคัดค้านอย่างรุนแรงในกรุงโตเกียว การเจรจาจึงต้องยกเลิกไป อย่างไรก็ตามต่อมายุญี่ปุ่นได้พัฒนาระบบกฎหมายให้ทันสมัยจนในที่สุดก็พร้อมประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญาฉบับใหม่ใน ค.ศ.1890 และได้ร่างประมวลกฎหมายแพ่งขึ้นมาอีกด้วย จากความพร้อมด้านกฎหมายญี่ปุ่นนำโดยมุสึ มุเนะมิตสึได้ดำเนินการเปิดเจรจากับอังกฤษอีกครั้งใน ค.ศ.1893 โดยเขาสามารถชี้ให้เห็นว่าชาวญี่ปุ่นต้องการให้มีการยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตอย่างสมบูรณ์ และแสดงถึงการพัฒนาด้านกฎหมายและสังคมญี่ปุ่นที่เจริญแล้ว นอกจากนี้รัฐบาลญี่ปุ่นยังได้เสนอให้พ่อค้าชาวต่างประเทศเข้ามาตั้งเมืองท่าของญี่ปุ่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้ในสนธิสัญญาได้ครั้งแรก ในที่สุดอังกฤษจึงได้แก้ไขสนธิสัญญาฉบับใหม่นี้จะมีผลบังคับใช้ใน ค.ศ.1899 หลังจากนั้นญี่ปุ่นจึงได้ดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญานี้มาจากความพยายามในการพัฒนาประเทศของประเทศให้ทันสมัยในทุกด้าน จนได้รับการยอมรับจากชาติตะวันตกว่าเป็นประเทศที่ทันสมัยและทัดเทียมกันแล้ว

บรรณานุกรม

- เจียน ชีระวิทย์. **วิวัฒนาการการปกครองของญี่ปุ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2511.
- คงศักดิ์ สันติพิทยวงษ์. **วิวัฒนาการทุนนิยมของญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.
- จันทร์ฉาย ภัก่อธม. **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- พรชัย คุณศรีรักษ์สกุล. “การฟื้นฟูเมจิและนโยบายทางเศรษฐกิจสมัยเมจิ” **เอเชียปริทัศน์** 1, 2 (มกราคม-มีนาคม 2523): 1-19.
- พิพาดา ยังเจริญ. **ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- เพ็ญศรี กาญจโนมัย. **ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่**. นครปฐม: โรงพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมและฝึกอบรมการเกษตรแห่งชาติ, 2527.
- บัญญัติ สุรการวิทย์. **พัฒนาเศรษฐกิจของญี่ปุ่น บทเรียนที่น่ารู้**. กรุงเทพฯ: นำอักษรการพิมพ์, 2526.
- โนะบุตะกะ อิกะ. **ปฏิหารีย์ญี่ปุ่น**. แปลโดย สมบูรณ์ สุขศิลป์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พาลีโก, 2523.
- ประเสริฐ จิตติวัฒนวงศ์. **สร้างคน สร้างชาติ สไตล์ญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2528.
- ริชาร์ด สตอร์รี่. **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่**. แปลโดย ประกายทอง สิริสุข. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2520.
- วีระชัย ไชคมุกดา. **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นฉบับสร้างชาติ**. กรุงเทพฯ: ยิปซี สำนักพิมพ์, 2554.
- สงวน อ้นคง. **ประวัติการแห่งประเทศญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, 2508.
- สุรางศรี ดันเสียงสม. **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นโดยสังเขป**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- อี เอช นอร์มัน. **ญี่ปุ่น: ก่อตัวเป็นชาติสมัยใหม่**. แปลโดย พรรณี ฉัตรพลรักษ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526.
- ฮิวจ์ บอร์ดัน. **ศตวรรษใหม่ของญี่ปุ่น: จากเปออร์รี่ถึงปัจจุบัน**. แปลโดย วุฒิชัย มูลศิลป์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แสงรุ่งการพิมพ์, 2526.